

ságaink, iskoláink, tanáraink mintegy rendőri felügyelet alá helyeztessenek. Ennek ily módoni törvénybeiktatása annál aggasztóbb, mert miként a multban többször megtörtént, úgy a jövőben is megtörténhetik, hogy épen legalkotmányosabb és nemzetiebb munkálkodásaink tartathatnának államellenes törekvéseknek.

Ezek után tisztelettel kérjük a mélyen tisztelt Képviselőházat, méltóztassék a középiskolai oktatásra vonatkozó törvényt úgy alkotni meg, hogy azáltal a vallásfelekezetünk részére hivatolt törvényekben biztosított önkormányzati, iskoláink ügyei felett független intézkedési joga továbbra is fentartassék s a korona részére azon törvények által fentartott legfőbb felügyelet kizárólag vallásfelekezetünk egyházi hatósága útján gyakoroltassék.

Az Unitariusok E. K. Tanácsának 1880. Máj. 9-én tartott üléséből.

FERENCZ JÓZSEF
unitarius püspök

KOVÁCSI ANTAL
közigazg. jegyző.

A GYMNASIUMOKRÓL ÉS REALISKOLÁKRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNYJAVASLAT.

A középiskolai oktatás törvény általi rendezésének ügye közéletünkben, a tanügy és törvényhozás terén valóságos Odyssea. A törvényjavaslat, melyet a közoktatási minster f. évi mártius 19-én a törvényhozás eleibe terjesztett, már a harmadik törvényjavaslat, mindenik keresztül ment az előleges tárgyaláson, mindenik meg volt vitatva, a két elsőt a harmadik leszoritotta a ház asztaláról, hogy e harmadiknak mi lesz a sorsa bizonytalan; a minden oldalról ellene támasztott nehézségek és kifogások fontossága nyomán ennek sem lehet életet jósolni.

A folytonos kísérletek folytonos meghiusulása, a folytonos vajudás közben az ügy iránt érdeklődő az okokat vizsgálja s önkéntelenül azon kérdést teszi fel magának, hogy sajátlag szükséges-e minálunk a középiskolai oktatást törvény által szabályozni.

Tegyük fel e kérdést? Előre kijelentem azonban, hogy jelenleg csak a gymnasium ügyével foglalkozom. A reáliskolát jelesen a mint akkor szerették nevezni, e folyóiratban (1870. évi folyam 134 lap) jól rendezett és vezetett gymnasiumi oktatás mellett fényűzési czikknek neveztem, sőt a tudomány, közműveltség és a gyakorlati élet igényeire károsnak. Most se vonom vissza tiz évvel ezelőtt a reáliskolai áramlat és mámor korában mondott szavaimat; mert ha akkor nem is hitték, elhiszik mostan közoktatási minsterünknek.

Ő Nagyméltósága ugyanis az országos közoktatásnak az 187⁷/₈—187⁸/₉ évi állapotáról az országgyűléshez tett jelentésében (469. lap) constatalván a reáliskolák népességének folytonos apadását s kimondván azt, hogy bár az egész országban csak 27 realiskola van, mégis azok száma rövid időn túl szárnyalja az ország szükségletét, sőt már túl is haladta. S épen ezért azt a véleményét mondja ki, hogy már is három reáliskola megszüntetendő vagy más szakiskolává átalakítandó; más kettő pedig csak nemzetiségi tekintetből gymnasiumokká átalakítandó. A 27 reáliskola már sok az országnak (471 lap), reformálások szükségesek.

Hagyjuk tehát a reáliskolákat magokra, a mámorból kiábrándult józan ész, elvégre megtalálja ez ügyben is az igazi utat.

A gymnasiumok ügye a ministeri legújabb jelentés szerint haladóban van; a népesség egy év alatt 987 tanulóval szaporodott, a tanárok száma, a taneszközök gyűjteménye, a helyiségek javítása gyarapodást bizonyítanak. A kimutatás táblázatai igen természetesen nem tüntethetik fel azt, mit nem lehet rovatba szorítani — a gymnasiumok szellemi életének haladását; ezt azonban a mindennapi tapasztalás s a tények bőségesen igazolják. És e haladást mi eszközli? A decentralisatio. Az országban levő gymnasiumok közül a legutóbbi ministeri jelentés szerint 87 van nem felekezeti, 64 az egyes felekezetek kezében van; sőt a jelentésben foglalt 87 gymnasium közül is egy tekintélyes rész a tanító szervezetek kezében van, a melyeket tehát, a szervezetek fejeinek a törvényjavaslat ötletéből a tanárok kinevezése ügyében a képviselőházhoz tett folyamodása nyomán felekezeti intézeteknek lehet tekinteni, úgy, hogy a közoktatási kormány közvetlen vezetése alatt alig van 42 gymnasium. E szerint e tanintézetek elosztva levén az állam, az autonóm felekezetek, a tanító-rendek, sőt még egyes hatóságok kezében, s a fentartó különböző testületek, iskoláikat részben testületi és vallási céljaik eszközeinek tekintvén aspiratioik, céljaik valószínűsítésére, azokért áldoznak, azokat áldozataikkal is fentartani törekszenek, emelik és fejlesztik; midőn 1850-ben e tanintézetek létele kérdésessé vált, mily élénk buzgalmat fejtett ki mindenik gymnasiumot fentartó hatóság, hogy a gymnasiumok a hirhedett Entwurf által teremtett viszonyok igényeinek megfeleljenek; akkor kényszerítésből, később az ügy érdekének érzetéből mindenütt nemes verseny fejtett ki a gymnasiumok körül, ezeknek lehető legszebb felvirágoztatását mindenik felekezet, testület és rend felekezete érdekének, büszkeségének tartja. Ezek a tényezők állították hazánkban a talán nagyon is sok gymnasiumot, azok nyujtanak megnyugtató biztos kezeséget ezek folytonos emelkedése és javítása iránt. Nem hiszem, hogy az ügyet a legnagyobb objectivitással megítélő

is a jelen tényezők mellett a gymnasiumok érdekébe a törvényhozás beléavatkozását minálunk szükségesnek tartsa.

Ezzel ellenkezőleg az indokolásban kimondott decentralizatio szükségének ellenére a törvényjavaslat jellemző tendencioja — a centralisatio, melyet jelesen tanusit a 11. §., mely szerint a tantervet a közoktatási kormány állítja meg; a 12. §. szerint arra is, hogy a felekezetek kik által, hol tanítatják a gymnasiumba járó növendékeknek a vallást, a minister beleegyezése szükséges; a 21. §. jelesen ennek bekezdése; továbbá a 34. 43. a tankerületi igazgatók hatáskörét szabályzó 52. 53. és 54. §.; az 56. §. mely szerint a közoktatási kormány határozná meg, hogy mely tankönyveket kell használni. Az érettségi vizsgálatra vonatkozó IV. fejezetben a jelentörvényjavaslatban némi eltérés mutatkozik a korábbi törvényjavaslatokba bevive volt központosítási nagy áramlattól, a mennyiben jelen törvényjavaslat szerint az egyes gymnasiumok tanári karának az érettségi vizsga megtartására nagyobb befolyás engedtetnék; a 61. §. szerint azonban a vizsgálati utasítást a közoktatási kormány állítja meg.

Legszembeötlőbb kifejezést nyer a központosítási hajlam az V. fejezet §-aiban, a melyekben foglalt intézkedések épen ezért keltettek fel akkora panasztés ellenszenvet a gymnasiumok tulnyomó részét fenntartó felekezetek és rendek soraiban. Az e téren kifejttet mozgalmából, a törvényhozáshoz intézett számos feliratokból olvasóink előtt ismeres levén az egész ügy, feleslegesnek tartjuk az egyes §-okat bővebben illusztrálni.

A központosítási szándék mellett annak az a kifolyása, hogy a törvényjavaslat a létező viszonyokat nem véve tekintetbe kiválóan ingerlően hatott az önkormányzati joggal bíró gymnasiumokat tartó — tehát érdekelt felekre.

Nem ismerem el ugyan jogosultságát azon jogi álláspontnak, melyet a protestans felekezetek e kérdésben a képviselőházhoz intézett felirataikban elfoglaltak, sőt készséggel ismerem el az államnak, a többségnek azt a felségi jogát, hogy midőn érdeke, a közérdek igényli, függetlenül határozhasson mitsem gondolva bármely szerzett jogokra, vagy oly jogviszonyokra, melyek az állami főhatóság kifolyásai voltak; de épen ezért bátran állítom, hogy a jelen törvényjavaslat inoportunus és nem czélszerű, sőt veszélyes.

Inoportunus, mert az állam érdeke jelesen a gymnasiumi oktatás ügye nem igényli, minthogy az a közérdek igényeinek megfelelő módon van a jelen viszonyokkal szolgálva. Czéltalan, sőt veszélyes a mennyiben a javaslat szerint alkotandó törvény által teremtetett viszonyokat az állam nem bírná dominálni.

A javaslat szerinti törvény ugyanis apróságokra terjedő részletességeivel igen bővséges anyagot és alkalmat szolgáltatna a gymnasiumaikra féltékeny autonom testületek és a közoktatási kormány közti perlekedésre, a mi az okozandó kelle-

metlenségen, idővesztésen és kölcsönös felesleges munkán kívül magára a tanügyre is kártékonyan hatna. S mert az autonóm testületek a mellett, hogy gymnasiumaikon teljes rokonszenvőkkel csüngenek, azokhoz ragaszkodnak; azokat mind saját érdekeiket védelmezik; a hosszas gyakorlatnyomán a gymnasiumok ügyei kezelésében kellő tájékozottságot szakismertetet és jártasságot szereztek, mely tényezőkkel a közoktatási kormány nem bírván, a multhatlanul kifejlendő kölcsönös köteledésben, perlekedésben a közoktatási kormány lenne a legyőzött fél, s elvégre maga a törvény lenne végrehajthatlan, s hasonlítana a népoktatásról szóló törvényhez, melynek alig van oly §-a, mely teljes érvényben állana.

De legnagyobb szerencsétlenség lenne az az eset, ha az autonóm testületek, jelesen a protestans felekezetek, azért, hogy a törvény által teremendő kényes helyzetből meneküljenek, s meg a törvény iránti tiszteletből, végül megunva a folytonos csatározást azon erkölcsi és anyagi eszközökkel, melyekkel háromszáz esztendő óta a tudományos oktatásnak, a magyar nemzeti műveltségnek és fejlődésnek uttörői, hasznos munkásai voltak, a passivitás terére lépnének s gymnasiumaikat megszüntetnék. Ezt valóságos nemzeti csapásnak tartanám, nem csak azon anyagi teherért, mely ennek nyomán új gymnasiumok állítása által az államra nehezülne, hanem különösen azon szellemi kárért, melyet tudományos oktatásunk ezen becses tényező megsemmisülése által szenvedne.

A központosítási velleítés és az inoportunitás költötte fel — szeréntem igen helyesen — azt az általános támadást, mely a törvényjavaslat ellen oly sok oldalról intéztetett.

Ezek úgy szólva politikai szempontok, melyek a törvényjavaslat általános megítélésénél mindenestre tekintete veendő, mert e két kérdésnek helyes megoldása után lehet csak magát a törvényt jól és czélszerűen megalkotni.

A részletes tárgyalás előtt még egy általános megjegyzésünk lehet a törvényjavaslatra. Általánosságban elmondhatjuk: hogy igen terjedelmes, a mennyiben sok oly aprólékos részletességek bírnának törvény jelleggel, melyek sajátlag a fegyelmi rendtartások és házszabályok keretébe tartoznak; ezért van, hogy több §-ban fordul elő ezen kitétel: kivételes esetekben, a közoktatási kormány intézkedik; szerintem törvény alól kivétel nincsen; azt egyaránt mindenki köteles megtartani; a szabályokat a körülmények szerint alkalmazhatja, a ki azokat alkotta.

Sőt hitem szerint a kivételes esetekbeni intézkedés a közoktatási kormány köribe nem is tartozhatik, mert ennek az a kötelessége, hogy a törvényt megtartsa és megtartassa; kivételes esetekben a szabályok alkalmazása a helyhatóságot — itt az egyes gymnasiumok közvetlen igazgatóságát illeti; mert azokat úgy szólva a helyszínén kell elintézni a specialis

viszonyok közvetlen ismeretével. Ha például csak a 21 §-ban jelzett két kivételt vesszük is tekintetbe, különösen az utolsót, mely arról szól, hogy valamely tanuló egy év alatt két osztályt végezhesen, s mely felett csak a közoktatási kormány határozhat, s mely még az autonóm testületek által fentartott gymnasiumokra is érvényes lenne, ez oly specialis eset, melyet csak az illető tanuló viszonyainak s különösen egyéniségének teljes ismeretével lehet helyesen elintézni, s a melylyel igen természetesen csak az illető tanári testület bírhat.

A törvényjavaslat I. fejezete — az osztályozás — ellen több felől tétetett kifogás, de mivel az egész fejezet a tényleges viszonyokon alapszik, a kifogásokat nem tartom indokoltaknak.

A II. fejezet a gymnasiumok és réaliskolák legsarkalatosabb kérdését — azok szervezését foglalván magában, leglényegesebb része a törvényjavaslatnak; de szeréntem hiányos, a mennyiben a 11. § szerént a tanterv megállítása a közoktatási kormánynak levén rendeletileg leendő elintézés végett fentartva, a kérdés leglényegesebb pontja a törvényjavaslatból ismeretlen.

Ha a 6. meg 8. §-okat összehasonlítjuk, látjuk, hogy a tantárgyakat illetőleg a gymnasium meg réaliskola mily közel áll egymáshoz, mulhatlanul fel kell tennünk újból a kérdést: szükséges-e a lényegileg csaknem ugyanazon intézeteket, két különböző elnevezés alatt vezetnünk.

A tantárgyakat illetőleg kevés különbség van: a latin nyelv a gymnasiumban kötelezett tantárgy, a réaliskolában csak az önként vállalkozóknak tanítatik e célra beállított szaktanár által; miután tapasztalat szerint több réaliskolába sőt még polgári iskolába is tényleg be van vite a latin nyelv, bátran állíthatjuk, hogy a réaliskolai növendékek legnagyobb része bizonyosan vállalkozni fog, úgy hogy a latin nyelv tényleg rendes tantárgy lesz, melyre a réaliskola tantervének megállítása, a tanórák beosztása alkalmával mulhatlanul tekintettel kell lenni. A réaliskola rendes tantárgyai közül az ábrázoló mértan nincs felvéve a gymnasiuméi közé, igen de — nagyon helyesen — a jóra való gymnasiumokban már tényleg tanítják. A gymnasium meg réaliskola közti egész különbség a tantárgyakat illetőleg az, hogy a gymnasiumban a franczia nyelv helyett görögöt, míg a réaliskolában e helyett amaz tanulja a növendék. E csekély különbségért én részemről sohasem tartanék kétféle intézetet.

A 7. meg 10. §-okba foglalt intézkedéseket sohasem tenném nem csak a törvényhozás, hanem még a kormányzás foglalkozása tárgyává sem, hogy a rendes iskolai tanfolyam keretén kívül a növendékek mivel foglalkozzanak, mit tanuljanak, az ők s különösen szülőiknek oly magán ügyök, melyhez rajtok kívül senkinek sem lehet szava.

A jelen fejezetnek 13. s még inkább 18. §. által egy — szeréntem helytelen — szokás legalizáltatnék; értem az egyik fajtájú intézetből a másikba való átlépést. E szokás visszásságát nincs miért elméletileg vitassuk, mindnyájan, kik gymnasiumokkal foglalkozunk, a gyakorlatból tapasztaltuk annak terhes voltát, magunk kinlódtunk, szemeink előtt kinlódtak a növendékek az átlépések által teremtettt nehézségekkel.

Ha a cserélés a gymnasium és realiskola között s legfeljebb I. vagy II. osztályu növendékekkel történik, még nem nagy baj, de a polgári iskolából a gymnasiumba lépett növendékek a gymnasiumi egész folyam alatt folytonosan sántikálnak. Igen természetesen. A gymnasium és polgári iskola céljaikhoz képest egészen két különböző tanintézet; a célokhoz képest különbözőknek kell lenni azokban a tantárgyaknak, mindenek felett pedig a tanmódszernek, a gymnasiumi oktatás elméleti, formai, a polgáriskolai realis, amaz a felsőbb szaktanításra képzi növendékeit, ez az életre; amaz a szaktudóst nézi növendékében, ez a gyakorlati élet emberét; mindeniknek céljához képest kell munkálni. Lám a gymnasiumban például a magyar nyelvi tanórán a gymnasiumi tanító növendékében a leendő nyelvész nézi, általános nyelvészeti képességét iparkodik fejleszteni, s tanításával egyszersmind a latin- és görögnyelv tanítására is munkál, a polgári iskolai tanítónak az órában csak azt kell szeme előtt tartani, hogy növendéke a nyelvet a gyakorlati életben jól tudja használni. A tantárgyakon e szerént végig mehetnénk; de a dolog oly világos, hogy annak további fejtegetése felesleges. Én a helyett, hogy a törvény útján elősegíteném és feljogosítanám a különböző fajtájú intézetek cserélgetését, inkább meggátolnám.

Ha pedig az individualis fejlődésre időt akarunk engedni, s a növendékek életpályájának elhatározásával várni akarunk, hajtunk végre gyökeres reformot: a polgári iskolát hagyjuk meg a maga munkakörében; realiskola meg gymnasium helyett állítsunk egy fajtájú oly intézetet, melynek I—IV. osztályai-ban minden növendék tanulhasson; ezek végeztével kezdődjék a szakszerénti megosztás.

A 22. 23. a tanárok száma, minősültségére vonatkozó §-ok az igényekhez levén mérve, kérdés alá nem is vonattak, ellenben a 33. §, több oldalról támadtatott meg — szeréntem helytelenül; én a nemzeti haderő lényeges gyarapodásának tekintem a tanuló ifjúságnak a test- sőt hadi gyakorlatokbani képeztetését; örvendenék, ha minden ember fiatalságában a katonaságból megtanulná azt, a mit egy katonának tudni kell; sőt ezzel nem szoritkoznám csak a gymnasiumra és realiskolára, kiterjeszteném a katonai gyakorlatokat az egyetemre, más szakiskolákra, sőt az iparos és kereskedő segédekre; de a katonai tényleges szolgálatot a lehető legrövidebb időre szabnám.

Csak megnyugvással győződhetünk meg, hogy ezen §-ok,

valamint az iskolák közigazgatásáról szóló IV. fejezetben a tanároknak a tanítói és igazgatási személyzetnek érdekei kellő méltánylásban részesülnek.

A III. fejezetbe az 50. §-t nem vittem volna be, úgy is egészen magára áll ottan más fegyelmi szabályok nélkül, a melyek nem is törvénybe valók; különben is a testi büntetésnek az iskolából ki- vagy nem zárása oly nyílt kérdés, mint az életben a halálos büntetés el- vagy nem törlése. Részemről a testi büntetést az iskolából törvény által ki nem tiltanám, alkalmazását a tanító személyzet bölcseségére bízom.

A törvényjavaslat IV. fejezete az érettségi vizsgát szabályozza. Ha az érettségi vizsga szükségességéről fenálló vélemény szempontjából ítéljük meg a kérdést, a jelen fejezetnek csak azon határozata ellen tehetünk kifogást, mely szerint a latin és görögnyelvből teendő ugynevezett pótérettségi vizsga utján a realiskolai érettségi bizonyítvány gymnasiumi érettségi bizonyítvánnyá kiegészíthető. Ez intézkedés nagyon alkalmas arra, hogy az érettségi vizsgák értékét szállítsa: hisz miképen lehet gondolni, hogy oly realiskolai növendék, ki a realiskolában nem tanulta az irt nyelveket, azokban akár egy év alatt akkora készültséget szerezzen, hogy azokkal komoly érettségi vizsgát tehessen jó sikerrel; magam is vettem részt ily pótérettségi vizsgákban, s ha jól emlékszem e növendékek realiskolába léptök előtt gymnasiumi alsóbb osztályokat végeztek, mégis az eredmény elítélésénél a jóindulatu elnézés és körülmények számításba vétele befolyással volt.

Az V. fejezet, mely a nem kormányi közvetlen felügyelet alatt álló, jelesen a protestansok által fentartott gymnasiumokról szól, olvasóink előtt a protestans testvér felekezeteknek, valamint E. K. Tanácsunknak a Képviselőházhoz tett fennebb közlött felirataiból ismeretes levén az egyes §-ok részletes tárgyalásába nem bocsátkozom; csak azt jegyzem meg, miszerint az egész fejezetnek együtt 24 §-ban az a célja, hogy a főfelügyeleti jog ürügye alatt a központosítás kedvéért a protestans testületeknek gymnasiumaikra eddig gyakorolt közvetlen és független befolyása és intézkedési joga némi rendőri intézkedések által korlátoztassék, sőt megsemmisíttessék.

Valjon a korona főfelügyeleti jogának gyakorlása s maga a tanügy igénylik-e a törvényjavaslat által célba vett jogsértést és rendőri szoros felügyeletet? A tények azt mondják, hogy nem. A korona, illetőleg a köztörvények mindig gyakoroltak főfelügyeleti jogokat, valamint a Leopoldi hitlevél ugy az 179 $\frac{1}{2}$ kétrendbeli törvények keletkezése előtt és után, a meny-nyiben a korona mindig tudomást szerzett magának az irt iskolák állapotáról. Az 179 $\frac{1}{2}$ törvények nem tartották szükségesnek a felügyeleti jog gyakorlásának módozatára paragraphusokba szedett törvényt alkotni, hanem az illetők bölcseségére volt bízva az ügy; ezen szabadságnak nem vallotta kárát sem

a közügy, sem a felekezetek. S mindenek felett nem magok a tanintézetek és a tanügy.

S mi tehetne szükségessé a törvényjavaslat szerint célba vett, paragrafusokba szedett rendőri felügyeletet? A gymnasiumok felvirágzásának ügye nem; mert miképpen fennebb mondtam az nélküle inkább van biztosítva. A vonatkozó §-ok sorai között olvashatólag s az indokolásból (25. lap) láthatólag a jelzett gymnasiumok igazgató hatósága által elkövetett visszaélések.

Nem állítom, hogy ne történhetek volna visszaélések, nem ismerem azokat, melyek a törvényjavaslat indokolásának alapul szolgálhattak; de ismerek némely visszaéléseket, melyeket a közoktatási kormány követett el, s melyek a Középtanodai Közönyben (1879. évi folyam) nyilvánosságra hozattak. S látatlanra is el merem mondani, hogy bizonyosan egy protestans gymnasiumnál sem követtetett el ezeknél nagyobb visszaélés. A falon belől is kívül is hibáznak. Végre is az a kérdés, hogy a lehető visszaélések kikerülésére hol találhatunk nagyobb biztosítékot, az egyes iskolák igazgatóságainál, ide értve még az állami közvetlen felügyelet alatt állókat is, vagy a közoktatási kormányban? Mivel az iskolákat tartó testületek s az egyes iskolák igazgatóságai becsületbeli dolgot csinálnak iskoláik jó híréből, s azokra féltékenyek, s mert a körülményeket s egyéneket közelről ismerik, a kivételes esetek elítélésében bizonyosan több kezességet nyújtanak, mint a csupán hivatalos kötelesség érzetével eljáró kormányi közeg; e mellett amott közös tanácskozás útján, imitt egy ember arbitriuma szerént dől el a dolog.

A magán iskolákról szóló VI. fejezetet részemről nem tartom törvénybe iktatandónak; részint azok jelentéktelen csekély száma miatt, a legutóbbi ministeri jelentés szerint csak 1 levén, részint mert egészen magán ügy.

Miután a tanulás illetőleg tanítás kötelezettsége törvényben ki van mondva, az állam kötelessége gondoskodni, hogy a törvény megtartassék, s épen ezért jogosult a népoktatás keretébe tartozó szülők eljárását ellenőrizni; de a magán gymnasiumoknál a kényszerítés kezelése nem forog fenn. A magán gymnasiumok népessége rendesen gazdagabb szülők gyermekeiből áll, kik talán igen is sokat akarnak; kik gyermekeiket első sorban az idegen nyelvért — minálunk a németért — vizsik magán intézetbe, részint a benlakásért, néha hiúságból, hogy különböző rangfokozatu gyermekekkel ne legyenek érintkezésbe, szóval, kiknek külön kolbász kell. Ám lássák, legyen kedvök szerént.

És épen azért, mert a magán gymnasium vagy reáliskola részben csak szeszélynek, vagy legjobb esetben némely tanító szülők objectív érdekeinek szolgál, nem látom a közérdekben fekvőnek, hogy törvény által legalizáltassék; nyilvánossági

jogot egynek sem adnék; azt pedig, hogy magán érdeknek szolgáló intézetnek az állam pénztárából segedelem adassék (915.) nem tartom igazságosnak, a mindnyájunk adójából befolyó közjövödelmeket egyéni czélokra nem szabad felhasználni.

Szerintem a törvényjavaslat 17. meg 92. §-sai összeolvasztva, illetőleg a 17. §. kibővítve mind az egyéni érdekek, mind pedig a közérdeknek védelmezésére elégséges.

KOVÁCSI ANTAL.

A SZ.-KERESZTURI TANODA TOVÁBB FEJLESZTÉSÉNEK KÉRDÉSE.

V.

Válasz és észrevételek Sándor János ur észrevételeire.

A sz. kereszturi tanoda fejlesztésének kérdéséhez egy alkalommal hozzá szólottam. S noha nem örömet teszem, most újra kell foglalkoznom vele; mert S. ur személyeskedései erre kényszeritenek.

Először is ki kell jelentenem, az olvasók ítéletét kérve, hogy ez iskola tanári testületét, mely úgy látszik tévesen S. urral egy véleményben van, nem sértettem, nem gáncsoltam és efféle szándékomban sem volt. A „tanárok személyét“ nem „hordottam le“, sőt teljesen érintetlen és említés nélkül hagytam. A köztanítókról egyedül mint olyanokról emlékeztem meg és az „oktatásügy kerékkötői“-nek nem neveztem. Ott is a hol említve vannak jövődöbeli állásukról van szó. A tanári testületnek „egy tagjára“ sem „czéloztam“, annál inkább nem, mert a kire nézve S. ur állítja, azt nem ismerem; arról pedig, a kit nem ismerek, véleményt nyilvánítani, a mint hogy nem is lehet, nem szoktam. Azért nyilt homlokkal kérdezhetem: Ugyan S. ur! mikor a szakember-ről és az iskolának szakszerű berendezéséről szólva, ennek szükségét kifejeztem, kinek személyét sértettem, hogy oly igazi „elememben lát“ a „személyeskedésben“? Hiszen az eddig alkalmazottakról nem, hanem az ezután alkalmazandókról szólottam. Kérdezhetem, uram! nem lát vagy nem ért? Hisz cikkemben határozottan van írva, hogy az alkalmazott tanárok „még eddig kifogásolás alá nem estek“. Vagy ezt nem tetszett olvasni? A cikkéből itt idézettek, mint olyanokat, melyeknek papírra tevésénél S. ur csupán képzelte, hogy valót ír, ily diszes irodalmi koszoruba fűzve, ezeunel rendelkezésére bocsátom. Ezt annál jogosabban teszem, mert a cikkemben felhozott hiányokat nem a működő tanároknak, hanem szegénységünknek számítottam meg. Ha ezt tekinteten kívül kell hagyni, akkor áldozatkészségünk mindenekelőtt inkább ama hiányokat megszüntetni, mint a VI-ik osztályt berendezni segítsen.

Ama cikknek, melyben e nézetet kifejeztem más célja nem volt, mint az, de egyedül az:

a) hogy a kereszturi aliskola VI-ik osztálylyal való, ez időszerinti megtoldásának lehetetlenségét, ha jobban tetszik szükségtelen voltát kimutatva, azon álláspont védőit e felől meggyőzzem;